CUVÂNTUL ȘI PARTEA DE PROPOZIȚIE

Lect.univ.dr. Alina GIOROCEANU
Universitatea din Craiova
alina.gioroceanu@gmail.com

Cuvântul beneficiază de o atenţie specială şi în gramaticile formale, unde este reprezentat sub forma unei matrice care conţine informaţie fonologică, morfologică, sintactică, semantică şi chiar pragmatică (Ionescu 2007: 71). Această concentrare de informaţie permite construirea „economică" a nivelurilor de interpretare şi face posibilă comunicarea.

În GALR I, *cuvântul* este prezentat drept semn lingvistic autonom. Ca unitate biplană, definirea presupune identificarea lui în raport cu alte entităţi lingvistice care sunt semne lingvistice, precum şi evidenţierea deosebirilor. Cuvântul reprezintă cuplarea dintre un semnificant (o componentă fonică) şi un semnificat (o componentă informaţională).

Două trăsături principale caracterizează cuvântul: ***unitatea*** şi ***autonomia***. Caracterul unitar se manifestă diferit la nivelul planurilor componente. În cazul semnificatului, este vorba de surprinderea informaţiei complexe care reprezintă *sensul* sau *semnificaţia.*

La nivelul semnificantului, unitatea priveşte caracterul aproximativ fix al componentei fizice, materiale, care este reprezentată de un element sau o secvenţă fonică. Această condiţie este satisfăcută parţial în cazul cuvintelor flexibile (*bancă, bănci*; *carte, cărţi*; *tablou, tablouri* vs. *repede, astfel, niciodată*).

Caracterul autonom al cuvântului este detectabil la nivel sintactic, prin capacitatea acestuia de deplasare în interiorul unităţii superioare numite enunţ (e.g. *Prietena mea mă caută la prânz. /La prânz mă caută prietena mea. / Mă caută prietena mea la prânz.*).

În procesul comunicării, cuvintele se asociază pentru exprimarea unor informaţii complexe. Asocierea de cuvinte apare ca urmare a necesităţii de a transmite informaţii noi. Treptat, aceste asocieri capătă un anume grad de stabilitate atât la nivelul expresiei, cât şi la nivelul conţinutului. Utilizarea constantă şi repetată în procesul comunicării afectează autonomia componentelor şi conduce la trecerea acesteia de la statutul de combinaţie liberă, la cea de unitate lingvistică stabilă (complexă) – *cuvânt compus* sau *locuţiune*.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

Pentru a verifica dacă aceste îmbinări capătă statut de cuvânt trebuie să ne raportăm la caracteristicile amintite ale cuvântului, adică să verificăm dacă satisfac condiţia unităţii şi condiția autonomiei.

GALR I reţine că formaţiile de acest fel (de tip *untdelemn, contabil-şef, prim-procuror, ciuboțica-cucului, du-te-vino, aducere aminte, de-a lungul, a-şi bate joc*) se apropie de statutul de cuvânt prin asocierea constantă cu o anume semnificaţie şi integrarea gramaticală a grupării ca ansamblu prin includerea în una din clasele lexico-gramaticale ale sistemului.

În ceea ce privește pierderea autonomiei componentelor, s-a reținut că aceasta se realizează în timp, marcată adesea de modificarea structurii accentuale, prin alterări semantice, care afectează transparenţa structurii şi transparenţa componentelor (*pe de rost, băgare se seamă, a lua aminte*). Stabilitatea formaţiei compuse reiese din diminuarea posibilităţilor de deplasare şi reducerea posibilităţilor combinatorii ale componentelor, precum şi prin modificarea comportamentului flexionar (cf. Căpățînă 2000).

Transformarea grupării libere de cuvinte în asociere stabilă face ca aceasta să fie integrată separat în sistemul gramatical al limbii.

O altă problemă ridicată în lingvistică privește statutul de cuvânt al anumitor unități precum verbele auxiliare, adverbele cu ajutorul cărora se formează gradele de comparație, articolul hotărât etc. Astfel, dacă în privința unităților *înțeleg, limba, doi, rece,* nu se pune problema contestării calității de cuvânt, nu la fel stau lucrurile cu *am* din *am înțeles*, *voi* din *voi înțelege*, *lui* din *lui Alex, mai* din *mai rece.* Acestea au fost numite cuvinte vide sau goale, respectiv morfeme gramaticale.

În lucrarea *Cuvântul. Studiu gramatical*, Petru Zugun definește *cuvântul gramatical* considerând că

> în orice enunț, unele semne lingvistice („radicalii” sau „semantemele”) trimit la concepte ale realității, iar alte semne lingvistice („morfeme gramaticale”, concepute într-un sens foarte larg) exprimă, indiferent, în principiu, de sensul semnului lexical pe care îl însoțește atât raporturi între sensurile exprimate de semanteme, cât și anumite concepte gramaticale (Zugun 1983: 45).

Demonstrația lingvistului privește faptul că articolele, verbele auxiliare, pronumele-morfem, prepozițiile și conjuncțiile, la nivel semantic, sunt similare desinențelor și sufixelor, cu referință categorială, supralexicală sau extralexicală. În opinia lingvistului, *numai îmbinările morfemelor lexicale cu morfemele gramaticale sunt cuvinte*, iar pentru a putea da o definiție satisfăcătoare, trebuie să se demareze analiza de la propoziție și frază.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

„Prin cuvânt, concluzionează Petru Zugun, trebuie să înțelegem ansamblul de morfeme lexicale și gramaticale care formează împreună o parte de propoziție.”[1]

În GBLR, cuvântul este unitatea de bază (minimală) a sintaxei, interesant sub aspectul disponibilităţilor combinatorii (al valenţelor). Conceptul *valenţă* se referă la disponibilităţi de combinare intrinsece, virtuale ale unui cuvânt, care nu se actualizează (exprimă) toate într-un context. În grupurile prepoziţionale, saturarea este obligatorie. Nesaturarea în unele contexte, are ca efect fie agramaticalitatea (*Mihai devine/aparţine.*), fie lectura generală (*Îi place să vorbească*.).

2. GALR I, în *Prefaţă*, se referă la *partea de propoziţie* în calitate de constituent al enunţului analizabil. Astfel, aceasta este o unitate dotată cu funcţie sintactică, detectabilă în cadrul relaţiilor de dependenţă cu structură binară.

Conform acestei gramatici,

> asociaţiile binare – alcătuite din regent şi un unic termen dependent, subordonat lui – reprezintă unitatea sintactică minimală (sintagma). Componentele grupărilor de acest fel sunt identificate la nivelul descrierii sintactice ca părţi de propoziţie, ceea ce presupune raportarea la un ansamblu sintactic superior (propoziţie), al cărui specific îl constituie (la nivel prototipic) ocurenţa verbului la mod personal (GALRI: 27).

În gramatica de tip tradiţional, *partea de propoziţie* este componentă a propoziţiei, cea mai mică unitate sintactică purtătoare de *funcţie sintactică*. Aceasta se realizează printr-o parte de vorbire sau printr-o parte de vorbire însoţită de un instrument gramatical.

Dicționarele de concepte lingvistice românești reţin că *partea de propoziție* este un concept al gramaticii tradiționale, însă nu interesează atât denumirea și apartenența ei teoretică[2], ci, mai degrabă, funcționalitatea ei în

[1] Lingvistul ieșean continuă explicațiile, arătând că „de regulă generală, avem de-a face cu un ansamblu de morfeme și mai rar cu un singur morfem. Numărul morfemelor care compun un cuvânt, precum și limitele formale ale cuvântului, diferă după numărul sensurilor și categoriilor și după tipurile de părți de propoziție. Din punct de vedere morfologic, familia gramaticală a cuvântului este formată din totalitatea formelor lui flexionare care, în principiu, epuizează în totalitate unul au mai multe tipuri de flexiune. În orice formă flexionară se poate identifica numai unn singur cuvânt. Formele flexionare ale aceluiași cuvânt sunt diferențiate numai prin morfemele gramaticale proprii fiecăreia. Nu pot exista forme flexionare formate din mai mult de un cuvânt, nici mai mari decât o parte de propoziție” (p. 93).

[2] Ștefan Hazy (1997: 15) se pronunță pentru recunoașterea și menținerea părților de propoziție drept unități sintactice.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

orice sistem gramatical care se raportează la concept (v. *supra* echivalența *parte de propoziție – cuvânt gramatical*). În *DSL*, se arată că este vorba de „componente ale propoziției, constituite dintr-o parte de vorbire sau, în prezența instrumentelor gramaticale, din două părți de vorbire, purtătoare ale unei funcții sintactice.”[3]

Tipologia părţilor de propoziţie[4]:

1. după rolul jucat în interiorul unei propoziţii:

a. fundamentale: predicatul (*„Concepția despre cuvânt și flexiune, expusă aici, conduce la alcătuirea unei noi gramatici, care, în forme specifice, poate releva în măsură maximă, în enunțurile concrete, semantica lor gramaticală.”* – Zugun 1983: 108);
b. principale, când îndeplinesc funcția sintactică de subiect și numele predicativ (*Flexiunea pronominală internă este destul de bine reprezentată în limba română contempoarană. – Idem: 134*);
c. secundare, când au funcția sintactică de atribut, complement, circumstanțial (obligatoriu: El parcurge *10 km*. sau facultativ: Vin *la voi negreşit*): *„O situație asemănătoare se întâlnește și în cazul cuvintelor formate, după concepția comună, prin conversiune și alcătuite, în forma de origine, din mai multe morfeme lexicale.” – Idem: 163*).

2. rolul în relaţia de dependenţă:

a. regent (*creionul meu, concepția despre cuvânt, destul debine, bine reprezentată*);
b. subordonat (*creionul meu, concepția despre cuvânt, destul debine, bine reprezentată*).

3. după tipul morfemului lexical din structură:

   a. nominale (*„Romanele sale de maturitate se vor încărca de un realism documentar aspru, cu o densitatede nimeni egalată nici până acum de adevăruri propagandistice.”* – Sorina Sorescu, *Romanele lui Augustin Buzura ...*, p. 15);
   b. adjectivale (*„Forma estetică își va pierde, cel puțin în parte, gratuitatea experimentală, tinzând să devină o disciplină sever autoimpusă...” – Ibidem*);

[3]Definiția reduce partea de propoziție la una sau două părți de vorbire, însă există părți de propoziție care sunt constituite din mai mult de două părți de vorbire, așa cum este cazul părților de propoziție multiple sau construite cu prepoziție și semiadverb.

[4] Spre deosebire de alți autori, nu am reținut în taxonomia părților de propoziție criteriul *dacă este sau nu purtătoare de funcție sitactică* întrucât, prin definiție, partea de propoziție este purtătoare de funcție sintactică (cf. Căpățînă 2007: 23).

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

c. verbale (*„Ne <u>putem imagina</u> șocul, pentru autor, al acestei schimbări de încadrare a romanului...” – Ibidem*);
d. adverbiale (*„<u>La urma urmelor</u>, datoria altruistă nu fusese, pentru romanele de maturitate, o valoare extraliterară și nepsihologică, adăugată <u>tezist moralizator</u>, cu pretenții de obiectivitate, din afara concepției despre artă”* – Sorina Sorescu, *Romanele lui Augustin Buzura ...*, p. 25);
e. interjecționale („*<u>Hop</u> și Medelin Voicu la DNA!*” – Internet)

4. după structură (v. Căpățînă 2007: 28-32)

a. simple (*<u>Adina</u> vine <u>la mine</u>.*; *Am ajuns <u>acasă</u>.*);
b. multiple: (*<u>Adina și Alex</u> vin la mine.; Mă simt bine <u>atât acasă, cât și la serviciu.</u>*)
c. dezvoltate neanalizabile, identificabile în cadrul structurilor care conțin:
   - locuțiuni (*<u>Să vă aduceți aminte</u> această clasificare.; Privește <u>de jur împrejur</u>.*);
   - structuri cu semiadverbe (*<u>Tot Andreea</u> vine.; Îi spun <u>doar Andreei</u> să vină.; Devine <u>chiar supărător</u>.*);
   - construcții prepoziționale nedislocate (*Vine <u>cu zâmbetul pe buze / cu lacrimi în ochi / cu pălăria pe cap.</u>; Se așază <u>cu fața la perete</u>.*);
   - construcții care arată un interval nedislocabil (*Distanța <u>dintre centru și gară / dintre teorie și practică.</u>; Este plecat <u>între opt și nouă</u>.*)
   - construcții alcătuite din interjecție și verb la imperativ (*<u>Ia / Hai du-te</u> la plimbare!*).
d. dezvoltate analizabile, identificabile în următoarele structuri:
   - construcții gerunziale (*<u>Fiindu-i foame</u>, a venit acasă.*; *<u>Fiind bolnav</u>, a mers la medic.*);
   - construcții participiale (*<u>Devenit ministru</u>, a uitat promisiunile.*)
   - construcții infinitivale relative (*N-are <u>cine mă îngrijii când sunt bolnav</u>.*; *N-are <u>unde se duce</u>.; N-are <u>cum se întoarce.</u>*)[5];
   - construcții cu verb la supin (*<u>De ajuns ministru</u>, a ajuns*);
   - contrucții care conțin substantive cu referință numerică, denumind unități de măsură sau având determinări numerice (*A slăbit <u>20 de kg</u>.; Temperatura va coborî <u>sub 10 grade C</u>.*)

[5] În GBLR, aceste construcții sunt introduse în clasa subordonatelor relative cu rol de subiect.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

construcții care exprimă un interval disclocabil (*Drumul de la mare la munte a fost obositor.*; *De la cinci la șase avem matematica.*)

- construcții formate din substantive care exprimă grade de rudenie și adjective posesive (*Soacră-mii / soră-mii / Lui cumnată-meu îi place muzica rock.*);

e. repetate (*S-ar putea să se supere ea mama că nu i-am dat ascultare.; Am supărat-o pe mama.; I-am cerut iertare mamei*);

f. incomplete sau exprimate fragmentar. În general, este vorba despre o parte de propoziție cu funcție de predicat, din structura căreia lipsește constituentul verbal sau doar auxiliarul verbal (*Este acuzat de furt, iar infracțiunea este prevăzută și pedepsită de art. 228 Cod penal.; Am fost ajutat de acea pesoană și apoi lăsat să mă descurc singur.;*). Ca părți de propoziție incomplete au fost tratate și copulativele urmate de subordonate predicative (*A devenit[1]/ ce a disprețuit cel mai mult.[2] /; Devenit[1]/ce a dorit [2]/, a uitat [1]/ de unde a plecat.[3]/: Să dorească a deveni [1]/ ce vor toți [2]/ nu e o idee originală.[3]/; Ideea de a ajunge [1]/ce își doresc [2]/ toți îl tulbură.[1]/*).

3. În concluzie, subliniez dificultatea sintaxei de a lucra, în același timp, cu noțiuni aparținând gramaticilor tradiționale și gramaticilor moderne. Dificultatea rezidă atât în interiorul teoriilor privind cuvântul, care îl situează la întretăierea axelor lexicală și gramaticală, cât și în ceea ce privește raportul dintre cuvânt, ca unitate lexicală, și partea de propoziție, ca unitate sintactică.

Bibliografie

Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Gabriela Pană-Dindelegan, Gabriela. 2000. *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*. Bucureşti: Nemira (DSL).

Căpăţînă, Cecilia. 2000. *Limba română. Locuţiunile.* Craiova: Editura Universitaria.

Căpăţînă, Cecilia. 2007. *Sintaxa limbii române.* Craiova: Editura Universitaria.

Guțu-Romalo, Valeria (coord.). 2005. *Gramatica limbii române*, vol. I, *Cuvântul.* Bucureşti: Editura Academiei Române (GALR I).

Hazy, Ştefan. 1997. *Predicativitatea: determinarea contexual analitică.* Cluj-Napoca: Dacia.

Ionescu, Emil. 2007.*Gramatici formale. Cu referire special la HPSG.* București: Editura Universității București.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)

Pană-Dindelegan Gabriela (coord.). 2010. *Gramatica de bază a limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic (GBLR).
Zugun, Petru. 1983. *Cuvântul – studiu grammatical*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

BDD-V3092 © 2017 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:57 UTC)